

Joden te laten erkennen als 'natie' zonder land of taal, met een neutrale positie tussen de Tsjechische en Duitse gemeenschappen.

Het stuk van Patrik Lundell over de rol van de pers is interessant maar toch ietwat teleurstellend, omdat het uiteindelijk vooral over Zweden gaat. Een analyse van de media als al of niet 'neutrale' rapporteur zou een prachtige aanvulling zijn geweest op de stukken over wetenschappers en diplomaten. Een gemiste kans is tenslotte het essay over Einstein, die een unieke positie had als stateloos genie. Het hoofdstuk van Jimena Canales over Einsteins discussies met Bergson over internationale politiek en het wezen van de tijd leidde niet tot heldere conclusies.

Voor specialisten zal deze bundel bekend materiaal bevatten. De verhalen over de International Research Council, de Nobelprijzen, de Solvayconferenties en de diplomatieke activiteiten van H.A. Lorentz (die in veel bijdragen een prominente rol speelt) zijn niet allemaal even verrassend. Wat de bundel vooral interessant maakt is het brede scala aan case studies. De hoofdpersonen zijn intellectuelen in ruime zin, niet alleen wetenschappers, en ze komen uit verschillende hoeken van Europa, hoewel het zwaartepunt duidelijk in Scandinavië ligt (het boek komt voort uit een symposium in Stockholm). Toch komen in vrijwel alle hoofdstukken vergelijkbare mechanismes aan het licht. De promotie van wetenschap als neutrale activiteit was dan weer doel, en dan weer middel, maar in alle gevallen was het nauw verweven met nationale identiteit en internationale politiek. En in alle gevallen bleek het verre van eenvoudig om neutraal te zijn.

David Baneke, VU Amsterdam

Dominique Lambert, *L'itinéraire spirituel de Georges Lemaître, suivi de 'Univers et atome', conférence inédite de G. Lemaître* (Bruxelles:

Éditions Lessius 2007). 222 pp., ISBN: 978-2-87299-165-5, € 22,50.

Initiées en 1994 à l'occasion du colloque *Mgr Georges Lemaître, savant & croyant*, les recherches menées par D. Lambert sur le désormais célèbre père de la théorie de 'l'atome primitif' atteignent, avec ce volume, une finesse d'analyse remarquable et une plus juste évaluation des limites de la position du chanoine belge à l'égard de l'articulation de la science et de la foi, qualités qui viennent se rajouter à une écriture limpide et à une information parfaitement maîtrisée. Désormais, notre connaissance du cheminement intellectuel et spirituel de Lemaître durant la Première guerre mondiale (chapitre 2) est complètement renouvelée grâce à la prise en compte de sa correspondance, étonnante, avec Joris Van Severen qui lui fit découvrir, autre découverte surprenante, l'œuvre de Léon Bloy. Dorénavant, essentiellement sur base de cette même nouvelle source documentaire, le manuscrit intitulé *Les trois premières paroles de Dieu* (1921) n'apparaît plus comme un simple exercice d'exégèse, mais comme une source profonde d'inspiration et de stimulation pour ses travaux techniques qui, bien que discrète, n'en demeurera pas moins longtemps opérante, sans pour autant porter le moindre préjudice au caractère strictement scientifique de son hypothèse de l'atome primitif (chapitre 3). Maintenant, à travers les relations entre Lemaître et les Amis de Jésus, ce sont des pans méconnus de l'histoire de l'Église belge qui émergent (chapitre 4), comme se manifeste, à travers son accompagnement des étudiants chinois, la figure inspiratrice du P. Vincent Lebbe (chapitre 5).

Aujourd'hui, au sortir de cette période qualifiée d'*accidentellement* concordiste, mais qui se révéla néanmoins scientifiquement féconde comme nous l'avons rappelé, ce qui est désormais la posture de Lemaître,

à savoir la 'thèse des deux chemins', est subtilement retracé, et même interrogé, en distinguant les attitudes divergentes adoptées par celui-ci dans le domaine de rencontre avec la foi, d'une part, de la cosmologie physique et, d'autre part, des sciences anthropologiques. Posture difficile, car à mettre la foi à l'abri de la science et la science à l'abri de la foi, le risque peut se présenter, par cette séparation radicale de l'immanence et de la transcendance, de priver la foi de tout fondement naturel (chapitres 6 et 7). En final, D. Lambert nous propose une comparaison suggestive entre l'itinéraire spirituel de Lemaître et celui de deux autres scientifiques croyants: Pierre Teilhard de Chardin et, avec plus de bonheur et de profondeur, Blaise Pascal (chapitre 8). On l'aura compris: à celui qui veut découvrir Lemaître, il n'y a qu'un nom qui s'impose!

Jean-François Stoffel (Institut d'Etudes Théologiques, Bruxelles)

MUSEUM VROLIK, Amsterdam

Geopend maandag-vrijdag tussen 10 en 17 uur; toegang gratis, vrijwillige bijdrage wordt op prijs gesteld. www.amc.nl/museumvrolik

Medisch erfgoed is niet altijd even toegankelijk, maar aan het Amsterdamse Museum Vrolik zal dat niet liggen. In de afgelopen jaren gaf het museum een publieksboek uit met prachtige foto's van de collectie; schreef conservator Laurens de Rooy een boek over de Amsterdamse anatoom Lodewijk Bolk (1866–1930); werkte het museum mee aan verschillende wisseltonstellingen bij andere instellingen; en vernieuwde het museum zijn vaste opstelling. De nieuwe opstelling, te bekijken sinds september 2012, toont de collectie anatomische preparaten vanuit twee invalshoeken: een medische en een historische. Deze combinatie is niet ongebruikelijk in anatomische musea. Deze

musea bevinden zich vaak in een medische omgeving – Museum Vrolik zit in het AMC – en hun preparatencollecties laten de binnenkant van ons lichaam zien. Tegelijkertijd bevatten die collecties vaak veel historische preparaten – in het Vrolik is ongeveer de helft van de collectie ouder dan honderd jaar – die ons iets kunnen vertellen over wetenschaps- en verzamelgeschiedenis. Het nieuwe Vrolik vertelt het historische verhaal in de 7 grote kasten langs de wanden en draagt medische kennis over in de 24 kleinere vitrines in het midden van de zaal.

De 'medische' vitrines zijn verdeeld in vier groepen. De eerste toont de embryonale ontwikkeling en aangeboren afwijkingen; in de andere drie zijn de preparaten ruwweg gerangschikt naar orgaansysteem; zo zijn er secties 'hart en longen', 'spijsvertering', 'ledematen' en 'hersenen en ruggenmerg'. De individuele preparaten zijn nog niet gelabeld – dat gebeurt binnen een paar maanden. Zonder objectteksten is het lastig de preparaten te duiden; het verschil tussen het ene en het andere hart is voor leken moeilijk te zien. Maar het is des te makkelijker om je te verwonderen over wat je ziet: planken vol potten, beenderen, skeletten, gedroogde organen. Van alle kanten komen de preparaten je tegemoet: de vitrines (zowel medisch als historisch) staan erg vol, en zelfs aan het plafond hangen dierskeletten. Hierdoor krijg je een idee van de enorme aantallen preparaten die aan de universiteiten verzameld werden. Wie toch wat meer wil weten over de individuele preparaten kan met behulp van de gedrukte topstukentour dertig preparaten in detail bestuderen: een embryo van vijf weken oud, een serie boven- en onderkaken die de ontwikkeling van het gebit laten zien, een lever vervormd door het dragen van een korset, de twee oudste objecten uit het museum (blaasstenen uit 1588 en 1608), de leeuw van Napoleon, een gipsafgietsel